

Damerne ville ikke være uanstændige, men de ville gerne lade, som om de var

Et kæmpemæssigt arbejde ligger bag litteraturhistoriker Sara Alfort nye bog, *Damer der var for meget*. Foto: Simon Klein-Knudsen

Lone Kühlmann 04.09.2022

BØGER // ANMELDELSE – *Damer der var for meget* er en inspirerende og underholdende bog om 13 nordiske kvinder, der ikke stak op for bollemælk, skriver Lone Kühlmann. Men litteraturhistoriker Sara Alforts hyldest til “kvindernes ”fandenivoldskhed, ukuelighed og glubske livssult” er også aldeles rystende.

Damer der var for meget

Forfatter: Sara Alfort

Sideantal: 456. Rigt illustreret

Gads Forlag. Udkom d. 1. sept. 2022

Litteraturhistoriker Sara Alfort har begået et kæmpe researcharbejde med sin bog om 13 oprørske skandinaviske kvinder i perioden 1884 til 1919. Resultatet er blevet en både munter og underholdende – men også på mange måder rystende – påmindelse om, hvor meget de havde at kæmpe for, og ikke mindst imod.

De var virkelig for meget for borgerskabet. Men som vi sagde til hinanden i mine yngre dage, ”hvis de synes, du er for meget, er de nok selv for lidt.”

Damerne var ikke organiserede og var langt hen ad vejen i opposition til den organiserede kvindesag, især når det gjaldt seksualitet. De var individualister, som kendte hinanden på kryds og tværs, støttede hinanden og jublede over hinanden,

diskuterede med hinanden og bagtalte hinanden. Som det hedder i bogen: “de ville ikke være uanstændige, men de ville gerne lade, som om de var”. De ville ikke nødvendigvis bryde alle konventioner, men det var i hvert fald ikke noget, andre skulle blande sig i.

Akademiske uddannelser var i mange år lukket land for kvinder, så de udtrykte sig gennem kunst. Gennem bøger og artikler og for nogle stykker af dem, som norske Oda Krogh og danske Gerda Wegener, gennem maleri. Frem for alt ville damerne have økonomisk, juridisk og seksuel frihed. Frihed til at være den, de var, og til at leve, som de ville. Tjene deres egne penge og have råderet over dem.

Forfatteren har skrevet bogen som en hyldest til kvindernes ”fandenivoldskhed, ukuelighed og glubske livssult”. Selv om de mødte stor modstand, baksede med livet og oplevede personlige tragedier, nægtede de at se sig selv som ofre. De udlevede deres drømme og betalte prisen.

Gør, hvad du vil, og betal, hvad det koster. Hvis du ikke kan lide omstændighederne, så lav dem om

Nogle kom fra beskedne kår, andre var født til penge, men de var alle sammen opslugt af et vildt behov for at rejse ud, møde verden, møde ligesindede, ofte på månedlange rejser til fjerne steder, som man for fleres vedkommende må undre sig over, hvordan i alverden de fik råd til. Selv om de levede på beskedne værelser i Paris eller München, var der råd til absint. Og sommetider cigarer.

De var gift eller ugifte, til kvinder eller mænd eller slet ingen, var barnløse eller havde børn i og uden for ægteskab. Mændene måtte træde i baggrunden for deres ambitioner, hvad enten de blev skilt, hvad flere gjorde, eller blev i ægteskabet af praktiske grunde lige indtil den dag, en anden mand eller kvinde satte ild i dem.

At dømme efter denne bog, må man nok sige, at børnene i udstrakt grad levede i et vil-du-med-hæng-på liv med eller uden deres ambitiøse mødre. Kvinder som danske Agnes Henningsen og norske Oda Krogh udliciterede i flere omgange i kortere eller længere perioder deres børn til diverse venner eller familiemedlemmer, så deres mødre kunne passe deres arbejde og tjene penge. Andre lod dem blive hos manden, når de stak af.

Grundlæggende var der tale om et oprør mod hele den konventionelle opfattelse af kvindens biologiske natur. Kvinder var sarte og skulle beskyttes mod livets barske realiteter. Deres hele natur var rettet mod at yde omsorg over for mand og børn, og de var seksuelt kyske. Dårlige undskyldninger for ufrihed, mente vores kvindelige hovedpersoner. Og de gik i krig på alle fronter.

Mænds drift og kvinders kyskhed

Den store nordiske sædelighedsfejde blev skudt i gang af Elisabeth Grundtvig, som var Grundtvigs barnebarn – og en stramtandet fortaler for moralsk ligestilling – i et foredrag i Dansk Kvindesamfund i 1887. Hendes foredrag var en reaktion på en dristig novelle af den rebelske 22-årige svenske forfatter Mathilda Kruse, som forfægtede kvinders ret til sanselighed.

Grundtvig mente, at mænd tværtimod burde styre deres sanselighed og som kvinder leve kyske uden for ægteskabet. Kvinders trang til kærlighed er mere sjælelig end legemlig, mente hun. Med reference til Matilda Kruses novelle erkendte hun, at ”der naturligvis findes kvinder hos hvem driften er stærk og hensynsløs som hos mændene,” men det var ikke naturligt, mente hun, der i øvrigt levede i et livslangt forhold til en kvinde.

Hendes synspunkt blev støttet af en anerkendt norsk læge, der slog fast, at kun 10 % af kvinder havde en kønsdrift, så det var uproblematisk for flertallet af være kyske. For mænd var det en helt anden sag.

Foredraget skilte vandene i hele Norden og førte til brud mellem strammere og slappere i fx Dansk Kvindesamfund. Seksualitet ville de pæne medlemmer helst slet ikke beskæftige sig med, men i et tilfælde af overmod havde Kvindesamfundet i samme år tilføjet til formålsparagraffen, at de arbejdede for *ligeberettigelse* i familie, samfund og stat.

Det er ikke altid en mand, der definerer en kvindes handlinger

Det var for radikalt, man kunne ikke gå ind for stemmeret til kvinder, så på det næste møde blev det rettet til, at man skulle arbejde på at *forbedre* kvindens stilling. Alt for vattet mente fx Erna Juel-Hansen, der var en af de vilde kvinder, som selv ville bestemme, og som smækkede med døren til Kvindesamfundet. Det samme skete i hele Norden.

Retten til uddannelse var et kæmpe diskussionsemne. Kvinderne var trætte af at leve som mænds ejendom.

”Opdrag døtrene til at stole på sig selv, udrust dem, som man udruster sønnerne, lad dem få det mod, som tillid til egen dygtighed giver,” som det hedder i et indlæg i den nye avis Politiken i 1884.

I øvrigt det samme argument, som Ludvig Holberg brugte i sine epistler i 1700-tallet for pigers uddannelse.

I Sverige skriver Victoria Benedictsson i sin roman *Pengar* om det urimelige i, at ugifte kvinder bliver myndige som 21-årige, men de kan indgå ægteskab allerede som 16-årige, altså før de er myndige. Og det øjeblik de bliver gift, bliver de umyndige igen.

Kampen mod skammen

Romanens hovedperson forlanger skilsmisse, fordi hun ingen rettigheder har i ægteskabet, og hendes mand svarer, at hun ikke vil kunne tåle skammen ved skilsmisse. Stolt svarer hun: ”Skammen har kun magt over én, så længe man går af vejen for den. I samme øjeblik, man trodser den, er den ingenting.” Et udsagn, som kunne stå med flammeskrift over det samlede grundlæggende livssyn for bogens kvinder.

Danske Erna Juel-Hansen skrev i 1895 en novelle om en selverhvervende kvinde, der får et barn uden for ægteskab, men nægter at påtage sig skammen: ”Når hun ikke skammede sig for sig selv, hvad havde det så at betyde med andre?”

Det har krævet et stærkt bryst i 1885 og fik økonomiske konsekvenser for Erna Juel-Hansen. Forargede forældre meldte deres døtre ud af det gymnastikinstitut, der udgjorde hendes økonomiske grundlag. Men hun fortsatte ufortrødent.

[Det er underholdende, at den i øjeblikket så omtalte autofiktion danner hele grundlaget for forfatterskaberne sammen med udtalt holdningspræget fiktion](#)

Svenske Anne Charlotte Leffler skrev stykket *Sanna kvinnor*, som hudflettede kvinders umyndighed i ægteskabet. Hun ville med stykket ”vække strid, rive op, forurolige og forstyrre folk i deres ro”. Det lykkedes.

Først i 1921 bliver svenske kvinder juridisk og politisk myndige. I Danmark opnåede en gift kvinde først i 1925 fuld ligestilling med sin ægtemand, selvom vi som bekendt fik stemmeret i 1915.

Victoria Benedictsson er i Danmark mest kendt for sit forhold til Georg Brandes, og det har altid heddet sig, at hun begik selvmord af ulykkelig kærlighed til ham. Det er Alfort ikke overbevist om. Grundige studier af Benedictssons dagbøger og breve viser, at der kan være ganske andre personlige grunde til hendes selvmord. Det er ikke altid en mand, der definerer en kvindes handlinger.

Underholdende autofiktion

Det er underholdende, at den i øjeblikket så omtalte autofiktion danner hele grundlaget for forfatterskaberne sammen med udtalt holdningspræget fiktion. Vi kender Agnes Henningsens omfattende produktion, nok især hendes store erindringsværk, hvor hun udstiller alle og især sig selv.

Karin Michaelis var i starten af 1900-tallet den klart mest berømte danske forfatter. Hun blev oversat og udkom i lande verden over og rejste så langt som til USA som en

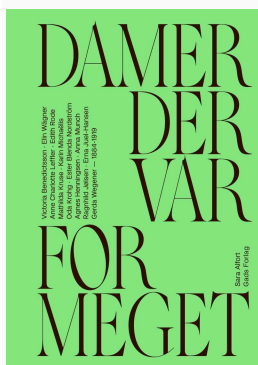
tiljublet foredragsholder. Hendes bøger handlede om kvinders og især børns udsatte stilling og mulighederne for at gøre noget ved det.

Selv var hun blevet smittet med en kønssygdom af sin mand Sophus Michaelis inden ægteskabet, og det gjorde det umuligt for hende at få børn. Sophus' konstante utroskab gjorde, at hun til sidst smed ham ud. De havde et nært forhold hele livet, men hun lagde aldrig skjul på, at hun absolut havde en sanselig natur, som hun udlevede langt op i årene. Hun "skovlede penge ind", som hun begejstret sagde, for det gjorde det muligt for hende at hjælpe venner i nød. Og det gjorde hun generøst. Hele livet.

Svenske Anne Sophie Leffler, som var høj og rank, var som ung blevet gift med en lille rund jurist, som hun i øvrigt ignorerede. Man kunne følge hendes oplevelser i de romaner, hun skrev – først om hovedpersonens glødende affære med en smuk og klog, viril nordmand, som tog hende ud i sin båd på romantiske sejlads. Det lå forbløffende tæt på hendes flerårige forbindelse med den flotte danske højskolemand Adam Hauch, som beklageligvis var gift og havde ni børn, som han nægtede at forlade, selv om hun foreslog, at de skulle flygte til Amerika.

Det overlevede hun uden problemer, fremgår det af næste roman om en dårende italiensk markise, der lærer hende at svømme og citerer frit fra Dantes Guddommelige Komædie. På det tidspunkt var Anne Sophie blevet gift med en meget yngre italiensk hertug og kunne kalde sig hertuginde.

I romanen gør hun den charmerende smukke italiener det klart, at han ikke skal forvente af hende, at hun kaster sig i armene på ham, før hun er klar til det. Så gør hun det til gengæld også, hvilket vakte vild forargelse, og bogen solgte rigtig godt.

Ægteskabet med hertugen var i virkeligheden blevet muligt, fordi den lille runde jurist i Stockholm elskværdigt havde underskrevet et dokument, hvor han erklærede sig impotent, så ægteskabet aldrig var blevet fuldbyrdet. Det blev til gengæld ægteskabet med hertugen, som var meget lykkeligt. De fik en søn, inden hun tragisk døde under sit andet svangerskab.

Læsere med interesse for kvindehistorie vil kende mange af de omtalte kvinder, men et par stykker af de svenske var et nyt og interessant bekendtskab for mig – deriblandt svenske Mathilda Kruse og hendes forsvar for kvindens ret til sanselighed.

Kruse er et stærkt underholdende bekendtskab. Allerede som 22-årig er hun ude med riven efter sine forfatterkollegaer. I en artikel skælder hun dem ud for, at de dårligt er kommet hjem fra hvedebrødsdagene, før de skriver et vredt skuespil eller en novelle, der udtrykker indignation over kvindens stilling i ægteskabet og i samfundet.

Det er naturligvis alt sammen sandt, men det *har* vi ligesom hørt. Skulle vi ikke tage at komme videre? skriver Mathilda. Den har vi også ligesom hørt og gør det fortsat. Jeg blev mindet om den debat, journalisten Ditte Giese startede i sommer med begrebet *Instamor* – om ressourcestærke mødre, der skriver og podcaster om, hvor svært det er at være mor.

Det samlede indtryk af kvinderne her er, at deres holdning vil være: Gør, hvad du vil, og betal, hvad det koster. Hvis du ikke kan lide omstændighederne, så lav dem om.

Sommetider er det lidt svært at holde tråden, fordi kvindernes liv væver sig ud og ind i hinanden, og man kommer i vildrede; hvem var nu Anne Munch eller Ragnhild Jølsen, når de dukker op igen. Der er for meget ”Vi vil senere høre”, ”kan nu afsløre” og ”men det vender vi tilbage til”. Men den er ellers velskrevet og absolut læseværdig.

I sandhedens interesse må jeg hellere tilstå, at jeg kort citeres i bogen, fordi jeg for 31 år siden skrev en bog om Edith Rode, der er en af hovedpersonerne. Men det er en anden historie.

Bogen udkommer som en del af Golden Days-festivalen 2022, som har historiens markante kvinder som tema.

autofiktionDansk

KvindesamfundkvindelivLitteraturhistoriesædelighedsfejdenoseksualitet

Lone Kühlmann

Lone Kühlmann er journalist og forfatter. Hun har bestredet en række tillidsposter, bl.a. som formand for TV2Danmark 1995-99.

